

Литвиненко Є. В.,

викладач-стажист кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету

Лимонько А. О.,

студентка III курсу Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету

ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ ПРО МАЙНО ТА ВЛАСНІСТЬ У ЗОНІ КОНФЛІКТУ: ПРАВОВИЙ СТАТУС ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ

Анотація. Проведено аналіз питання врегулювання спорів про майно та власність на тимчасово окупованих територіях у контексті збройних конфліктів. Автори досліджують правовий статус такої території та вплив такого статусу у вирішенні питань щодо власності. У статті аналізуються міжнародні правила, включаючи Женевські конвенції та Додаткові протоколи до них, які регулюють захист цивільного населення та його майна в умовах конфлікту. Також досліджуються спеціальні механізми, включаючи роль міжнародних організацій у вирішенні спорів та відновленні порядку на окупованих територіях. Наголошено, про важливість дотримання принципів прав людини та міжнародного гуманітарного права для захисту прав та інтересів громадянського населення в умовах конфлікту. Розглянуті приклади з практики, дають підстави стверджувати про необхідність розробки та застосування ефективних механізмів врегулювання спорів та відновлення порушених прав у контексті тимчасово окупованих територій.

Особлива увага приділяється ролі міжнародних правових інструментів у врегулюванні подібних ситуацій, зокрема, Женевським конвенціям та Додатковим протоколам до них, які визначають права та обов'язки сторін конфлікту та забезпечують захист цивільного населення. Розглянуто та досліджено, як саме ці міжнародні норми впливають на регулювання питань власності та майна.

Крім того, висвітлюється та підтверджується важливість участі міжнародних організацій у вирішенні таких спорів та відновленні стабільності на окупованих територіях. Аналізується їхня роль у сприянні дотриманню принципів прав людини та міжнародного гуманітарного права, що є ключовим для забезпечення безпеки та захисту прав громадян в умовах конфлікту.

Можна констатувати, що на сьогодні існує необхідність у комплексному підході до вирішення питань власності та майна на тимчасово окупованих територіях, який базується на принципах міжнародного права та сприяє відновленню правового порядку та захисту прав людини в умовах збройних конфліктів. Обґрунтовано важливість дотримання принципів прав людини та міжнародного гуманітарного права як основи для захисту прав та інтересів громадянського населення в умовах конфлікту. Визначаються основні проблеми та виклики, які виникають при вирішенні питань власності в зоні тимчасової окупації, і запропоновано можливі шляхи їх вирішення.

Ключові слова: *врегулювання спорів, майно, власність, тимчасово окупована територія, міжнародна підтримка, права людини, цивільне населення.*

Lytvynenko Ye. V., Lymonko A. O. Settlement of disputes over property and ownership in the conflict zone: legal status of the temporarily occupied territories

Abstract. An analysis of the settlement of disputes over property and ownership in temporarily occupied territories in the context of armed conflicts has been carried out. The authors examine the legal status of such territory and the impact of such status in resolving property issues. The article analyzes international rules, including the Geneva Conventions and their Additional Protocols, which regulate the protection of the civilian population and their property in conflict. Special mechanisms are also being explored, including the role of international organizations in resolving disputes and restoring order in the occupied territories. The importance of observing the principles of human rights and international humanitarian law to protect the rights and interests of the civilian population in conflict conditions was emphasized. The considered examples from practice give grounds for asserting the need to develop and apply effective mechanisms for settling disputes and restoring violated rights in the context of temporarily occupied territories.

Special attention is paid to the role of international legal instruments in the settlement of similar situations, in particular, the Geneva Conventions and Additional Protocols to them, which determine the rights and obligations of the parties to the conflict and ensure the protection of the civilian population. It has been considered and researched how exactly these international norms affect the regulation of property and property issues.

In addition, the importance of the participation of international organizations in resolving such disputes and restoring stability in the occupied territories is highlighted and confirmed. Their role in promoting compliance with the principles of human rights and international humanitarian law, which is key to ensuring security and protecting the rights of citizens in conflict, is analyzed.

It can be stated that today there is a need for a comprehensive approach to solving property and property issues in the temporarily occupied territories, which is based on the principles of international law and contributes to the restoration of legal order and the protection of human rights in the conditions of armed conflicts. The importance of observing the principles of human rights and international humanitarian law as a basis for protecting the rights and interests of the civilian population in conflict conditions is substantiated. The main problems and challenges that arise when solving property issues in the zone of temporary occupation are determined, and possible ways to solve them are proposed.

Key words: *settlement of disputes, property, ownership, temporarily occupied territory, international support, human rights, civilian population.*

Вступ. Збройні конфлікти та тимчасова окупація території є складними та небезпечними явищами, які часто супроводжуються спорами та конфліктами щодо власності на майно на зазначених територіях. Правовий статус таких зон та порядок вирішення суперечностей вимагають особливої уваги та обговорення. Проаналізовано важливі аспекти правового статусу тимчасово окупованих територій у контексті конфліктів, а також способи врегулювання спорів про власність, майно у цих умовах. Проаналізувавши міжнародні норми та механізми, які регулюють ці питання, зробили акцент на важливості дотримання прав людини та міжнародного гуманітарного права для захисту цивільного населення в умовах конфлікту. Стаття спрямована на розуміння та обговорення цих питань для сприяння мирному врегулюванню конфліктів та відновленню порядку на тимчасово окупованих територіях. На тлі сучасних геополітичних та соціально-економічних зрушень Україна вступила в етап значущих викликів, пов'язаних з вирішенням проблем, що виникають на тимчасово окупованих територіях. Актуальність вивчення питань власності та майна у зоні конфлікту в Україні необхідно розглядати в контексті не лише гострих юридичних аспектів, але і важливості забезпечення безпеки та захисту прав громадян.

На сьогоднішній день Україна переживає період визначних подій, пов'язаних із нелегальною окупацією частини свого територіального простору. Це не лише породжує питання

територіальної цілісності, але й покладає надто важливий акцент на питання власності та майна громадян, підприємств та держави в умовах конфлікту.

Актуальність вивчення даної проблематики для України стає надзвичайно об'єктивною через велику кількість невирішених питань, які виникають у зв'язку із тимчасовою окупацією територій. Це стосується як індивідуальної, так і корпоративної власності, порушень прав людини та втрат економічного потенціала.

Однак, не дивлячись на вагомість проблеми, останні дослідження в цьому напрямі залишають багато питань без належного вирішення. Зокрема, дефіцит у комплексному вивченні юридичних аспектів правового статусу тимчасово окупованих територій та впливу цього статусу на вирішення питань власності.

Таким чином, наше дослідження має на меті не лише розкриття суті проблеми врегулювання спорів про майно та власність в зоні конфлікту, а й визначення нових підходів до її вирішення на основі аналізу нормативно-правової бази, сучасних літературних джерел та останніх наукових публікацій. Продовження цього дослідження відкриє можливість для глибокого розуміння та ефективного вирішення правових та соціальних викликів, що виникають в умовах тимчасової окупації територій на сучасному етапі. У науковій літературі, що висвітлює зарубіжний та вітчизняний досвід, досліджуються правові норми, які спрямовані на врегулювання про-

блемних питань щодо власності на майно та забезпеченням захисту прав громадян України на тимчасово окупованих територіях, серед них такі вчені, як: Є. В. Білозьоров, О. В. Волох, Д. О. Єрмоленко, А. М. Колодій, І. Й. Магновський, Х. В. Майкут, А. В. Малько, О. І. Наливайко, В. С. Нерсисянц, А. Ю. Олійник, Т. І. Пашук, П. М. Рабінович, В. Є. Рубаник, В. В. Субочев, В. Я. Тацій, А. М. Шериев, Ю. А. Юдін та інші.

Виклад основного матеріалу. Врегулювання спорів про майно та власність у зоні конфлікту є складним завданням, яке пов'язане з рядом проблем.

Однією з основних проблем є те, що тимчасова окупація є фактичним порушенням суверенітету держави, на території якої вона здійснюється. Це може призвести до порушення прав власності законних власників майна, розташованого на тимчасово окупованій території.

Іншою проблемою є те, що сторони спору про майно та власність у зоні конфлікту часто знаходяться в різних правових системах. Це може ускладнювати процес врегулювання спору та призвести до несправедливого рішення [2].

Наступною проблемою є те, що врегулювання спорів про майно та власність у зоні конфлікту часто є політично мотивованим. Це може призвести до того, що рішення в спорі буде прийнято не на основі законності та справедливості, а на основі політичних інтересів сторін. Гаазька конвенція про закони і звичаї сухопутної війни (1907) передбачає, що держава-окупант повинна вживати заходів для захисту майна, розташованого на тимчасово окупованій території. Ця конвенція також передбачає, що держава-окупант повинна відшкодувати збитки, завдані майну в період тимчасової окупації [2].

Згідно з тлумаченням статті 1 Першого протоколу Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, це включає різноманітні економічні інтереси, які стосуються рухомого та нерухомого майна, матеріальних та нематеріальних прав. Ці інтереси охоплюють такі аспекти, як акції, патенти, судові та арбітражні рішення з правом на компенсацію, пенсійні права, право землевласників на

орендну плату, економічні права, пов'язані з підприємницькою діяльністю, легітимні очікування стосовно майбутнього стану речей, право на вимогу та інші. Зазначається, що такий широкий підхід до визначення об'єктів, які забезпечуються державними гарантіями за цією статтею, отримав підтримку від практики Європейського суду з прав людини і повинен бути врахований в національній правозастосовній діяльності.

Негативні наслідки в сфері власності можна класифікувати на кілька значущих категорій: а) збитки, що виникли в результаті інтенсивних бойових дій та артилерійських обстрілів; б) втрата об'єктів, які перейшли під контроль антиурядових збройних груп; в) конфіскація об'єктів внаслідок проведення мобілізаційних та інших заходів, пов'язаних із проведенням антитерористичної операції [3].

В цілому, міжнародні конвенції, які регулюють спори про майно та власність у зоні конфлікту, є ефективним інструментом для захисту прав власності законних власників майна. Ці конвенції передбачають, що держава-окупант повинна вживати заходів для захисту майна, розташованого на тимчасово окупованій території, і відшкодувати збитки, завдані майну в період тимчасової окупації [4].

Однак, на практиці, врегулювання спорів про майно та власність у зоні конфлікту часто є складним і тривалим процесом. Це пов'язано з тим, що сторони спору часто знаходяться в різних правових системах, а також з тим, що врегулювання спору часто є політично мотивованим [5].

На нашу думку, найбільш вдалим способом врегулювання спорів про майно та власність у зоні конфлікту є мирне врегулювання. Це дозволить сторонам спору досягти справедливого рішення, яке буде враховувати інтереси всіх сторін.

Мирне врегулювання спорів про майно та власність у зоні конфлікту можна досягти шляхом переговорів, посередництва або арбітражу. Переговори є найбільш ефективним способом врегулювання спору, оскільки вони дозволяють сторонам спору самостійно досягти рішення, яке буде враховувати їх інтереси. Вони є доречними, якщо сторони

спору мають чітке розуміння своїх інтересів та позицій, готові до компромісу, чують і розуміють один одного. Посередництво та арбітраж також можуть бути ефективними способами врегулювання спору, але вони вимагають залучення нейтральної третьої сторони [6].

Наприклад, у випадку з російсько-українською війною, мирне врегулювання спорів про майно та власність у зоні тимчасової окупації може бути досягнуто шляхом переговорів, посередництва або арбітражу [7].

Національне законодавство держав, залучених до конфлікту, також може регулювати спори про майно та власність у зоні конфлікту. Наприклад, національне законодавство може встановлювати правила щодо: відновлення права власності на майно, яке було незаконно конфісковано або знищено під час конфлікту; відшкодування збитків, завданих майну під час конфлікту; визнання і виконання рішень міжнародних судів і арбітражів, які стосуються спорів про майно та власність у зоні конфлікту [8].

Таким чином, правовий статус майна та власності у зоні конфлікту регулюється комплексом норм міжнародного і національного права.

Міжнародні конвенції встановлюють загальні принципи, яких повинні дотримуватися усі сторони конфлікту. Національне законодавство може деталізувати ці принципи та встановлювати додаткові правила, які відповідають конкретним обставинам конфлікту [9].

Наприклад, міжнародні конвенції передбачають, що держава-окупант повинна вживати заходів для захисту майна, розташованого на тимчасово окупованій території. Національне законодавство може встановлювати, що держава-окупант повинна також забезпечувати доступ власникам майна до їх майна, а також відшкодувати збитки, завдані майну в період тимчасової окупації.

Комплексний підхід до регулювання правового статусу майна та власності у зоні конфлікту дозволяє забезпечити ефективний захист прав власності законних власників майна.

Запровадження комплексного підходу до регулювання правового статусу майна та

власності у зоні конфлікту є важливою умовою для забезпечення ефективного захисту прав власності законних власників майна. Цей підхід дозволить врахувати всі аспекти правового статусу майна та власності у зоні конфлікту, забезпечивши справедливий і ефективний захист прав власності [10].

У контексті ситуації в Україні, комплексний підхід до регулювання правового статусу майна та власності у зоні конфлікту дозволить забезпечити ефективний захист прав власності громадян України, які постраждали внаслідок російської агресії. Цей підхід повинен включати в себе такі заходи:

– Прийняти доповнення до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації» від 20 березня 2022 року № 326. У ній передбачається перелік осіб та види заподіяної шкоди, яка була заподіяна та компенсація за завдані збитки майну та власності, яке було пошкоджене або знищено внаслідок російської агресії [11]. Доцільно більш детально зазначити види пошкоджень та детально визначити вартість їх компенсації з урахуванням властивостей майна та категорії осіб, яким була заподіяна така шкода.

– Процедура повернення майна, яке було окуповано російськими військовослужбовцями. Ця процедура повинна бути справедливою, прозорою та дієвою, щоб забезпечити законним власникам майна його повернення [12].

Воєнні злочини Росії в Україні на сьогодні розслідують Нацполіція, СБУ, ДБР, НАБУ. Процесуальне керівництво здійснює Офіс Генпрокурора. Органи прокуратури представляють сторону обвинувачення у судах та слідкують за дотриманням законів, міжнародних норм та практик під час документування воєнних злочинів. Таким чином ці докази можуть бути представлені як в українських, так і в міжнародних судах.

На нашу думку доцільне було б створення національного спеціального органу державної влади, який би міг допомогти забезпечити ефективну реалізацію заходів щодо захисту прав власності. В його повноваження входило б відповідати за збір і аналіз інформа-

ції про збитки, завдані майну особі внаслідок конфлікту, а також за надання допомоги законним власникам майна в отриманні відшкодування збитків.

Створення системи реєстрації майна дозволить відстежувати майно, яке було пошкоджене або знищено внаслідок конфлікту. Це допоможе у забезпеченні справедливого відшкодування збитків законним власникам майна [13].

Надання юридичної допомоги законним власникам майна у отриманні відшкодування збитків допоможе забезпечити ефективний захист прав власності громадян України, які постраждали внаслідок російської агресії. Юридична допомога може включати в себе допомогу у складанні документів, представництво інтересів у суді та інших державних органах.

Створення фонду відшкодування збитків, завданих майну внаслідок російської агресії, дозволить забезпечити відшкодування збитків для законних власників майна, які не мають можливості отримати відшкодування за рахунок російської сторони. Фонд може формуватися за рахунок державних коштів, міжнародної допомоги та добровільних пожертвувань.

Міжнародна підтримка заходів щодо захисту прав власності громадян України, які постраждали внаслідок російської агресії, є важливою для забезпечення ефективного захисту цих прав. Міжнародна спільнота може надавати Україні фінансову допомогу, технічну підтримку та юридичні консультації для реалізації заходів щодо захисту прав власності [14].

Запровадження комплексного підходу до регулювання правового статусу майна та власності у зоні конфлікту в Україні є важливим кроком на шляху до відновлення прав власності громадян України, які постраждали внаслідок російської агресії та відновлення економіки України після війни [15].

Висновки. Отже, врегулювання спорів про майно та власність у зоні конфлікту є складним завданням, вирішення яких має низку проблем. Тимчасова окупація є фактичним порушенням суверенітету держави, на території якої вона здійснюється. Це може

призвести до порушення прав власності законних власників майна, розташованого на тимчасово окупованій території. Сторони спору про майно та власність у зоні конфлікту часто знаходяться в різних правових системах. Це може ускладнювати процес врегулювання спору та призвести до несправедливого рішення. Врегулювання спорів про майно та власність у зоні конфлікту часто є політично мотивованим. Це може призвести до того, що рішення в спорі буде прийнято не на основі законності та справедливості, а на основі політичних інтересів сторін. Міжнародні конвенції, які регулюють спори про майно та власність у зоні конфлікту, є ефективним інструментом для захисту прав власності законних власників майна. Ці конвенції передбачають, що держава-окупант повинна вживати заходів для захисту майна, розташованого на тимчасово окупованій території, і відшкодовувати збитки, завдані майну в період тимчасової окупації.

На практиці, врегулювання спорів про майно та власність у зоні конфлікту часто є складним і тривалим процесом, а також виникають перепони у практичному застосуванні норм міжнародних конвенцій. Це пов'язано з тим, що сторони спору часто знаходяться в різних правових системах, а також з тим, що врегулювання спору часто є політично мотивованим. Найкращим способом врегулювання спорів про майно та власність у зоні конфлікту є мирне врегулювання. Це дозволить сторонам спору досягти справедливого рішення, яке буде враховувати інтереси всіх сторін.

Мирне врегулювання спорів про майно та власність у зоні конфлікту можна досягти шляхом переговорів, посередництва або арбітражу. Переговори є найбільш ефективним способом врегулювання спору, оскільки вони дозволяють сторонам спору самостійно досягти рішення, яке буде враховувати їх інтереси. Посередництво та арбітраж також можуть бути ефективними способами врегулювання спору, але вони вимагають залучення нейтральної третьої сторони.

Нормативно-правовою базою України щодо захисту прав власності громадян, які постраждали внаслідок російської агресії, потребує

вдосконалення. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації, повинна передбачати справедливую систему відшкодування збитків, завданих майну, яке було пошкоджене або знищено внаслідок російської агресії.

Таким чином, доцільним є створення фонду відшкодування збитків, завданих майну внаслідок російської агресії, дозволить забезпечити відшкодування збитків для

законних власників майна, які не мають можливості отримати відшкодування за рахунок російської сторони.

Міжнародна підтримка заходів щодо захисту прав власності громадян України, які постраждали внаслідок російської агресії, є важливою для забезпечення ефективного захисту цих прав. Міжнародна спільнота може надавати Україні фінансову допомогу, технічну підтримку та юридичні консультації для реалізації заходів щодо захисту прав власності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Волинка К.Г. Механізм забезпечення прав і свобод особи: питання теорії і практики: дис. канд. юрид. наук, спеціальність 12.00.01/ Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, НАН України, Київ. 2000. 177 с.
2. Гладун З.С. Право на здоров'я (політико-правові аспекти). *Український часопис прав людини*. 1996. № 1. С. 7-13.
3. Глазько С.М. Правове регулювання припинення трудового договору: теоретичний аспект: автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Харків, 2005.
4. Буроменський М.В. Міжнародний захист прав людини та права біженців / навчальний посібник. Київ. 2004. 160 с.
5. Біда О.А., Блага, А.Б., Мартиненко О.А., Пархоменко П.І., Статкевич М.Г., Тарабанова С.В. Дитинство під прицілом: права дитини в умовах збройного конфлікту на сході України: наукове видання / за заг. ред. А.П. Буценка. Українська Гельсінська спілка з прав людини, Київ. КИТ. 2016. 82 с.
6. Ієрусалімова І.О., Тимчик Г.С. Механізм адміністративно-правового забезпечення прав і свобод осіб, яких визнано біженцями в Україні. *Держава і право*. 2013. № 60. С. 128–134.
7. Битяк Ю.П. Адміністративне право: підручник (2-ге вид., переробл. та допов.) / Ю.П. Битяк (кер. авт. кол.), В.М. Гаращук, В.В. Богущкий та ін. ; за заг. ред. Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, В.В. Зуя. Харків: Право. 2013. 656 с.
8. Буроменський М.В. Міжнародний захист прав людини та права біженців. Київ. 2002. 160 с.
9. Іляшко О.О. Особливості правового регулювання прав та свобод людини на тимчасово окупованих територіях України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки*. 2020. № 31. С. 19-25.
10. Купрієнко Д.А., Дем'янюк Ю.А., Діденко О.В. Державна територія і державний кордон: навчальний посібник. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ. 2014. 256 с.
11. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Постанови Кабінету Міністрів України. Відомості Верховної Ради України від 20 березня 2022 року № 326. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text>
12. Грушко М.В. Воєнні злочини як міжнародні злочини jus cogens. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 1. 2018. С. 241–244.
13. Сенаторова О.В. Права людини і збройні конфлікти: навчальний посібник. Київ: Видавництво «ФОРМ Голембовська О.О.». 2018. 208 с.
14. Блістів Т.І. Нормативно-правове забезпечення в Україні питань утримання та поводження з військовополоненими та інтернованими особами в особливий період. *Інформація і право*. № 2 (25). 2018. С. 117–123.
15. Грушко М.В. Становлення та специфіка міжнародно-правового режиму військовополонених: монографія. Одеса: Фенікс. 2016. 284 с.